

Dragutin FELETAR

STARA RASINJSKA ZDANJA

1. POVIJESNO KRIŽANJE — Kada se danas promatraju tornjići rasinjskog vlastelinskog dvorca, smještenog kilometar-dva od asfaltne »podravske magistrale«, negdje na pola puta između Koprivnice i Ludbrega, očito je da su stara rasinjska zdanja i rasinjsko podgrađe (suburbium) imali ovdje na prvim obroncima sjevero-istočnog Kalnika i na izlasku potoka Gliboki u široku pridravsku nizinu veliko prometno značenje. To je jedno povijesno križanje na kojem se kontinuitet naseljenosti može pratiti od mlađeg kamenog doba (neolita) do danas.

Vojske i robna razmjena stoljećima su tekli preko Rasinje iz nizinske Podravine dolinom Glibokog, pa kod Apatovca na dolinu Glogovnice prema Križevcima. Jedan kraj ovog povijesnog puta vezao se i na Lepavinsku previju gornjim tokom potoka Koprivnice. Koliko se to može razabrati iz povijesne dokumentacije, ovaj, da ga uvjetno nazovemo, »rasinjski put« između Kalnika i Bilogore bio je očito mnogo značajniji u prošlosti nego sadašnjosti. Ovuda su se nekad usmjeravali i tokovi prolaza glavnina

DVOR BARUNA MIRKA INKEŃA.

vojski prilikom raznih turskih i drugih pohoda, a također i značajan dio trgovačke razmjene sjevera i juga. Kasnije, a osobito izgradnjom makadamskih drumova i željeznice, gotovo cjelokupni promet preko Bilogore prolazi Lepavinskom previjom ostavljajući Rasinju po strani, a stavljajući u prvi plan Koprivnicu.

Jasno je da je upravo na izlazu povijesnog puta iz njedara kalničkih sjevero-istočnih brežuljaka valjalo sagraditi utvrdu paziteljicu, jere se odavde moglo najlakše braniti i kontrolirati svako kretanje. Tako je na jednom isturenom brežuljku poviše doline potoka Gliboki nastao slavni Opoj-grad, kamena srednjovjekovna fortifikacija, oko koje su se vodile brojne borbe (danas narod taj brežuljak zove Budim). Poslije rušenja Opoj-grada, a vjerojatno i usporedo s njegovim postojanjem, gradi se s druge, zapadne strane doline Glibok⁵, srednjovjekovna utvrđena Rasinja, koja je opstojala sve do najnovijeg vremena (takozvano Takačevo na brežuljku u središtu mjesta). U mirnija, pak vremena, u prošlom stoljeću, upravo ovdje, u idili uzgojenog šumarka i jezerca kraj potoka Gliboki, u neposrednoj blizini starog crkvenog lokaliteta sv. Križa, izgrađen je vlastelinski dvorac zavodljivih fasada, koji dobrim dijelom još i danas postoji.

Za razliku od Koprivnice i Ludbrega, gdje su uz utvrđene srednjovjekovne građevine tokom stoljeća niknula i velika gradska podgrađa s prvenstvenim funkcijama pružanja zanatskih i trgovačkih usluga široj okolini, s Rasinjom to (uglavnom) nije bio slučaj. Ovdje je trgovina i zanatstvo bilo gotovo posve nerazvijeno, nije čak bilo niti znamenitih cehovskih udruženja tokom XVIII i XIX stoljeća. Doduše, oko vlastelinskog dvora bilo je okupljeno ponešto zanatlija i trgovaca, koji su prvenstveno zadovoljavali potrebe obitelji grofa i njegovih vincilira.

Na idućoj stranici:

Karta starih rasinjskih zdanja (crtež: Josip Fluksi)

Međutim, to nije bio dovoljno jak nukleus da od Rasinje stvori neko jače gospodarsko središte. U samom mjestu, kao i u okolnim selima, uglavnom su prebivali zemljoradnici i podložnici vlastelinstva, pa je naselje imalo posve agrarno značenje, što je uglavnom održano do danas, ali u novim vlasničko-društvenim odnosima. Na ovakav gospodarski razvoj Rasinje najznačajniji utjecaj imala je blizina Koprivnice i Ludbrega kao jačih zanatsko-trgovačkih središta, iz kojih su ove funkcije zračile i u rasinjski kraj.

Usprkos takvim gospodarskim osobinama, Rasinja je kroz cijeli srednji vijek, a pogotovo u prošlim stoljećima, jedno od najznačajnijih povijesnih podravske nasele, koje je igralo zapaženu ulogu u životu našeg kraja i šire od njega. Tu je bilo sjedište velikog vlastelinstva, koje je utjecalo na gospodarske i društvene tokove velikog dijela Podravine između Koprivnice i Ludbrega. Povjesničar Krčelić navodi da je za svečanosti dočeka Marije Terezije prilikom njenog posjeta Hrvatskoj bilo iz rasinjskog vlastelinstva određeno 80, a iz grada Koprivnice svega 45 pješaka.¹ Za prošlo, pak stoljeće, Belošević piše da su »ovom vlastelinstvu spadali majuri: Kuzminec, Prkos, Gorica, Imbriovec, Ferdinandovdvor, Đelekovec, Grbaševac, Ludmilindvor i Gizelindvor, pak je bilo gotovo najveće vlastelinstvo opstojale županije križevačke odnosno varaždinske od 1895. godine.«² Stanovništvo Rasinje se ipak nije brojčano jače razvilo, pa nasele broji tek nešto više od tisuću duša, dok srazmjerno dosta stanovnika živi u okolnim selima, koja su nekad duže ili kraće vrijeme pripadala pod rasinjsko vlastelinstvo.

	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953	1961	1971
Rasinja	878	1028	1091	1280	1308	1384	1365	1236	1251	1272	1290	1204
Subotica												
Podr.	494	615	617	681	743	824	786	816	838	822	824	747
Cvetkovec	203	288	274	351	355	392	363	572	370	371	370	336
Gorica	191	272	257	323	291	334	308	297	318	305	289	242
Grbaševac	95	110	136	145	130	159	133	129	135	129	134	95
Kuzminec	570	626	685	726	798	760	699	687	641	624	614	530
Mala												
Rasinjica	117	149	167	185	199	223	182	183	74	79	80	54

Kretanje broja stanovnika Rasinje i okolnih sela prema svim provedenim popisima od 1857. do 1971. godine³

BUDIM

PODOJ GRAD

V. POGANAC

PODOPOJ

STARA RASINJA

FILIPAČE

GLIBOKI

KAPRIVNIK

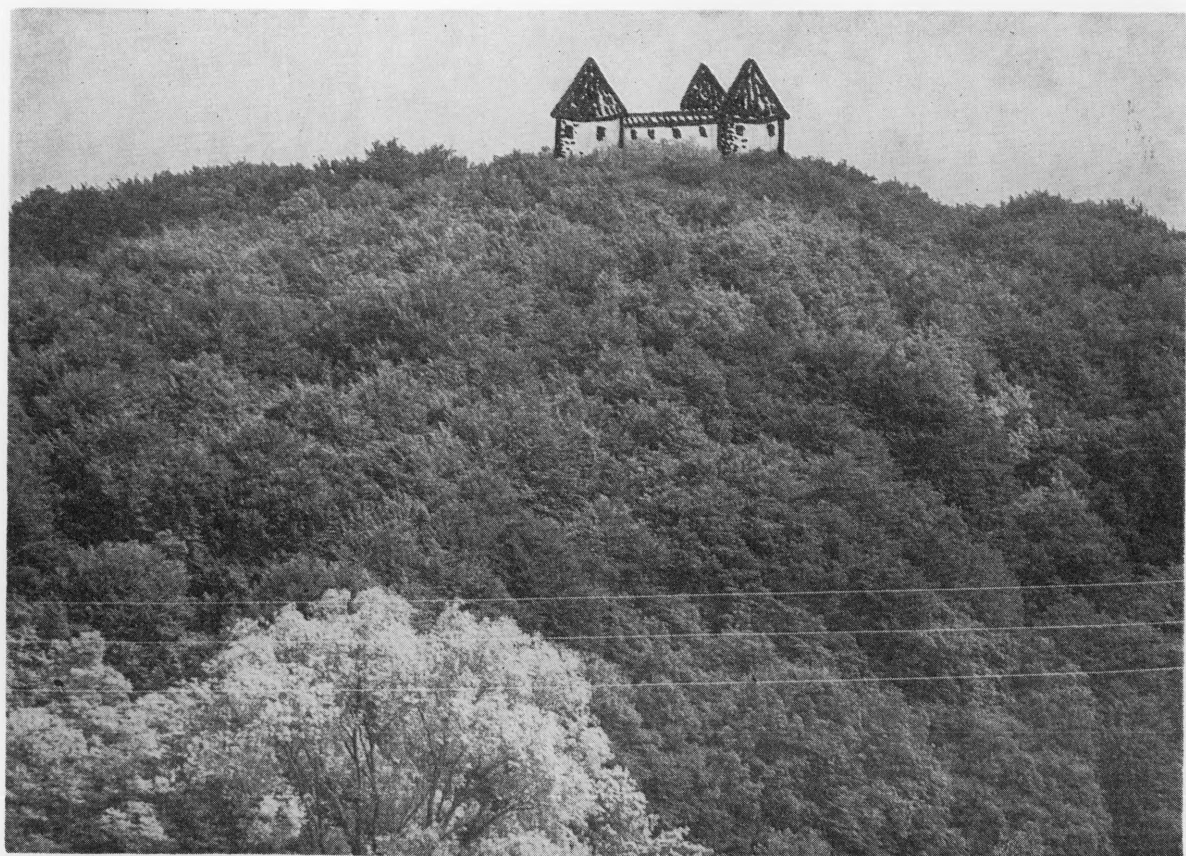
CRKVA SV. KRIŽA

DVORAC INKEY

Iz te i takve Rasinje krenuo je u svijet 1532. godine, kao turski zarobljenik, znameniti putopisac i jedan od hrvatskih globtrottera Gjuro Hus (tada se mjesto spominje pod imenima: de Rascinia, ili Rasciniensis), propotovavši Tursku, Egipat, Indiju i druge zemlje i ostavivši jedan od najstarijih putopisa u našoj nacionalnoj literaturi.⁴ Odatle potječe i znameniti hrvatski pjesnik i slikar Andrija Palmović (1847—1882), kao i brojni drugi poznati javni i kulturni radnici.⁵ Rasinja srazmjerno rano dobiva i svjetovnu školu: osnovana je već 1838. godine, a 1841. imala je 56 polaznika i trajala je tri godine.⁶ U Rasinji i okolnim selima, a osobito u potkalničkim naseljima, oduvijek su plodno tlo imale napredne ideje, pa je ovaj kraj dao svoj izuzetan doprinos komunističkom pokretu i narodnoj revoluciji.

2. OPOJ-GRAD — Na brežuljku Budimu, koji se ponosito uzdiže iznad naplavne aluvijalne ravni potoka Gliboki, tamo istočno od zadnjih rasinjskih kuća na cesti prema Velikom Pogancu, nalaze se još i danas ruševine srednjovjekovnog grada Opoja. Brežuljak je u cijelosti danas obrastao šumom i grmljem, pa je vegetacija posve sakrila ostatke bedema i zidina. Ipak, pomnije praćenje ostataka kamena, cigle i maltera dade naslutiti (nejasne) konture ove srednjovjekovne fortifikacije. Grad je najvjerojatnije imao oblik nepravilna trokuta, to jest grad je prema konfiguraciji vrha brežuljka Budima.⁷ Na kutovima građevine, po svemu sudeći, nalazile su se obrambene kule, što potvrđuju i obilniji nalazi cigle i kamenja prema sjeveroistoku i jugoistoku brežuljka. U središtu grada nalazio se (najvjerojatnije)

Današnji pogled na brežuljak Budim, gdje se nekad nalazio Opoj-grad (crtež: Josip Fluksi, sve fotografije uz ovaj članak: Vladimir Kostjuk)

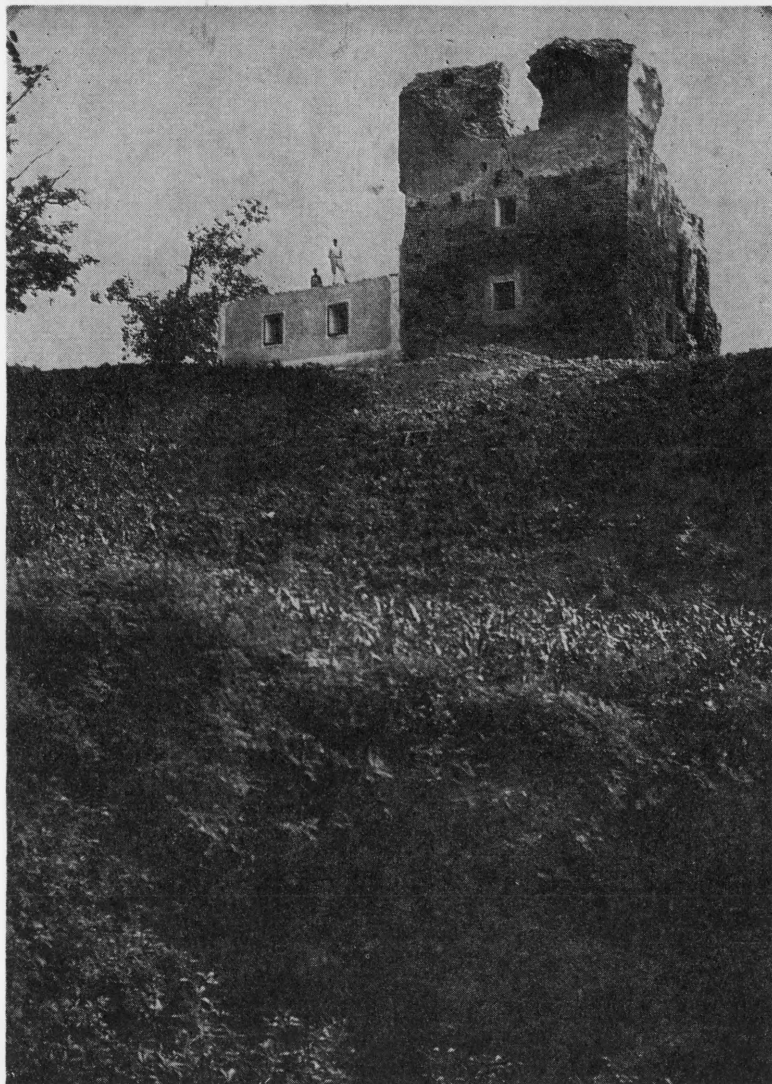
duboki bunar, a nije isključena mogućnost postojanja i kakvih ishodišnih podzemnih hodnika.⁸ Sve u svemu, danas od Opoja praktički nije ostao niti kamen na kamenu, a temeljitija arheološka iskopavanja temelja mogla bi točno odgovoriti na pitanje: kakav je tlocrt i oblik imao ovaj stari grad. Ovdje je 1961. godine učitelj Borislav Ostojić pronašao kamenu sjekiru iz neolita, a nalazište srednjovjekovne keramike i građevinskog materijala osobito je bogato.⁹

Prema postojećoj literaturi, te po očuvanim dokumentima u našim arhivima, početak izgradnje, pa i detaljniji opisi Opoj-grada, nisu poznati. Svi dosadašnji izvori govore da se Rasinja zajedno s Opojem prvi put spominje već 1170. godine, dakle iz vremena kada su očuvani prvi dokumenti o sjevernoj Hrvatskoj uopće. Vlasnikom je

tada naznačen biskup Prodan,¹⁰ koji je podario zemljište oko Rasinje vjerskom redu Templara.¹¹ O samom Opoju tada nema nikakvih podataka, ali 1236. godine je očito da je to već utvrđeni grad, koji ban Opoj, (potječe iz znamenite plemićke obitelji Gudkeled¹²) daruje također Templarima.¹³ Ipak, nakon (nejasne) parnice oko rasinjskog imanja između Stjepana Herborta Osla i nekog Ivana iz 1329. godine,¹⁴ vlasnicima Rasinje i Opoj-grada opet su u XV stoljeću Bočkaji, srodnici bana Opoja. Tako se 1439. godine vlasnikom spominje Stjepan Bočkaj.¹⁵ Koncem XV i početkom XVI stoljeća Opoj-grad dobiva svoje konačne oblike, ali nažalost nisu očuvani bilo kakvi suvremeni opisi. Tek prema kamenim ostacima, koji su se vidjeli još u prošlom stoljeću, zna se da je to bio jak utvrđeni grad manjih dimenzija, koji je

Današnji snimak lokaliteta starog grada Rasinja (crtež: Josip Fluksi)

Snimak posljednjih ostataka starog rasinjskog grada 1930. godine (fotografija iz arhive obitelji Takač)

čuvao put dolinom Glibokog i bio središte ovećeg vlastelinskog imanja. Krčelić 1480. godine spominje u Rasinji dva gospodara: Petra i Sigismunda Bočkaja, a o Opoju se u ovoj listini ne govori ništa.

Početak XVI stoljeća, kada dolazi do poznatih političkih previranja u vezi dolaska Habsburgovaca na vlast i nad našim krajevima, Opoj-grad i Rasinja doživješe također teške trenutke. Dapače, tvrdi grad na Budimu, Opoj, bio je u međuplemićkim sukobima mjesto brojnih okršaja, da bi ga nedugo zatim Turci posve razrušili. Petar i Stjepan (Sigismund) Bočkaj bili su Zapoljini pristaše, pa na njihova rasinjska imanja navali Ljudevit Pekri i 1527. godine silom ih osvoji.¹⁶ Zato je nešto kasnije kralj Ivan

Zapolja u Budimu (Budimpešti) izdao 1. svibnja 1530. povelju kojom naređuje biskupu Šimunu od Erdeda, svome banu za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, da vrati ugrabljena rasinjska imanja natrag Bočkajima.¹⁷ Međutim, zbog poznatih događaja i prevlasti Habsburgovaca to nije i učinjeno.

Legenda, poduprijeta povijesnim činjenicama, govori da je tvrdi Opoj-grad razoren nepotrebno i, zapravo, slučajno. Bilo je to 1532. godine, kada se pod Rasinjom utaborila ogromna vojska turskog sultana Sulejmana vraćajući se neobavljena posla ispod Kiszega. Kako to piše Rudolf Horvat, ogromna turska sila utaborila se podno Opoj-grada, ali ne da ga zauzme, već da se ovdje razdvoji na dvije vojske i krene dalje prema jugu

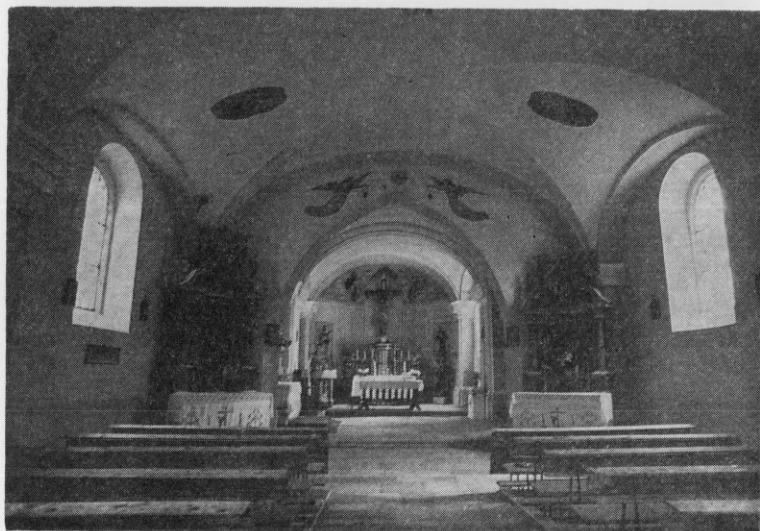
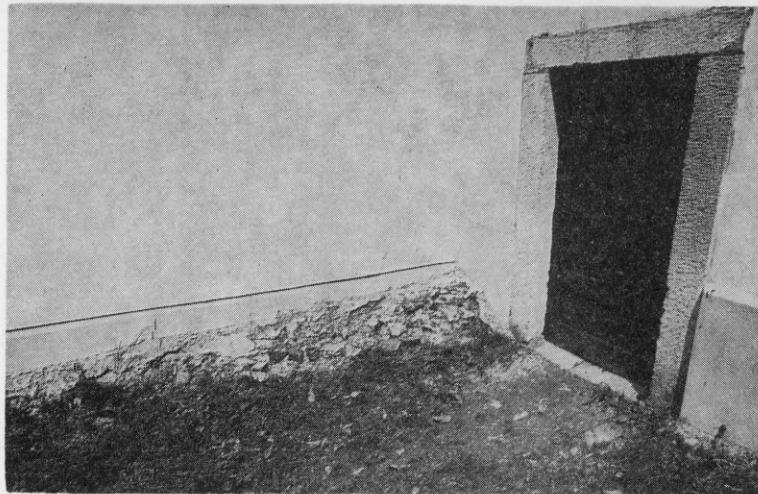

Crtež starog grada u Rasinji iz prošlog stoljeća

Pogled na preostalu kulu i dio nekadašnjeg starog grada Rasinja oko 1925. godine

i istoku. Međutim, »netko iz grada ispali pušku koja pogodi odličnog Turčina Šabana, brata Sulejmanova tefterdara. Bijesni janjičari navalili su na grad, posadu poubijali, a grad i varoš zapalili«. ¹⁸ »Tom zgodom, kad je opustošena Rasinja, odvedeno je mnoštvo djevojaka u hareme, a mladića u ropstvo i janjičare. (...) Sulejman razori Opoj-grad, kuće planuše, a crkve budu razorene«. ¹⁹

Tako je nestalo slavnog Opoj-grada. Začudo, njegove ruševine dugo su nadvisivale zeleni šumarak na brežuljku Budimu. One nikad nisu obnovljene, ali je zato velike količine građevinskog materijala iskoristio vlastelin Inkey prigodom izgradnje svojeg novog dvorca između 1883. i 1885. godine. ²⁰

Stari ostaci zida kod sakristije današnje crkve sv. Križa u Rasinji — pretpostavlja se da su to temelji nekadašnje (romaničko-gotičke?) crkve

Groblje obitelji Inkey i crkva sv. Križa u Rasinji

Unutrašnjost barokne crkve sv. Križa u Rasinji

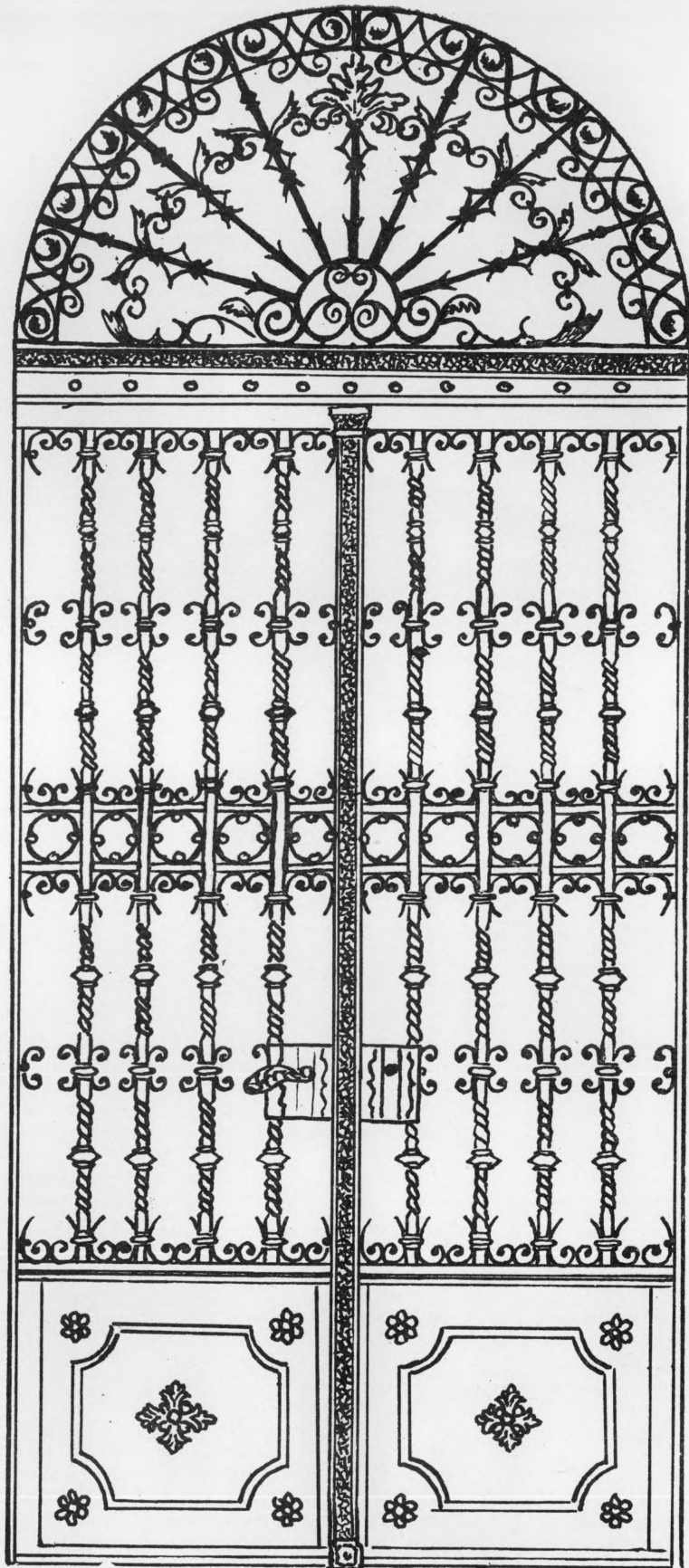
Pogled na nedavno renoviranu crkvu sv. Križa u Rasinji

3. STARI GRAD RASINJA — I od drugog drevnog rasinjskog zdanja nema danas nikakvih nadzemnih ostataka. Stari grad Rasinja definitivno je srušen u novije doba — tridesetih godina ovog stoljeća. Na brežuljku s dva ravna platoa u sredini mjesta, ispod kojeg žubori bistri potok, nalazi se danas izletnička kuća obitelji Takač, zadnjih vlasnika ostataka srednjovjekovnoga grada. Do pred desetak godina, članovi obitelji Takač koristili su još prostrane boltane podruma za rashlađivanje namirnica, ali onda su se i oni urušili, a na zaravnatom terenu danas raste trava i voćke.²¹ Jedino temeljita arheološka iskopavanja mogla bi rekonstruirati tlocrt nekadašnjeg grada. No, srećom su se o ovoj građevini sačuvali i neki crteži, pa čak i fotografije ruševina, tako da o obliku burga znademo nešto više.

Zapravo, danas nije posve jasno u kojem i kakvom su zdanju živjeli vlasnici imanja Rasinje nakon propasti Opoj-grada. Bilo je to XVI i XVII stoljeće, dakle vrijeme stal-

nih sukoba s Turcima, koji bi se počesto zaletjeli i do Rasinje paleći i pljačkajući kuće i dvorove. Vrijeme izgradnje starog rasinjskog grada ne može se na temelju raspoložive dokumentacije i materijalnih ostataka točno odrediti. Vjerojatno je na ovom mjestu, ili pak uz crkveni kompleks, postojao nekakav vlastelinski dvor, ali koji je po svemu sudeći bio izgrađen uglavnom od drva i slabo utvrđen. O tome nam sa sigurnošću govori znamenita karta carskog inženjera Martina Stiera iz 1650. godine (»Mappa ober Wündische. Petrinianische und Banatische Granitzen«). Kao jake utvrde tu se spominju Lubring (Ludbreg), Legrad (Legrad), Ternie (Drnje) i druge, a navodi se i Rassing (Rasinja), ali kao neutvrđeno mjesto.²²

Ovakav građevinski razvoj rasinjskih utvrda možda je donekle i opravdan, jer naprosto nije bilo dovoljno vremena za izgradnju tvrdih gradova u to nemirno vrijeme, a glavna pažnja posvećivala se glavnim strateškim točkama (Đurđevac, Koprivnica, Va-

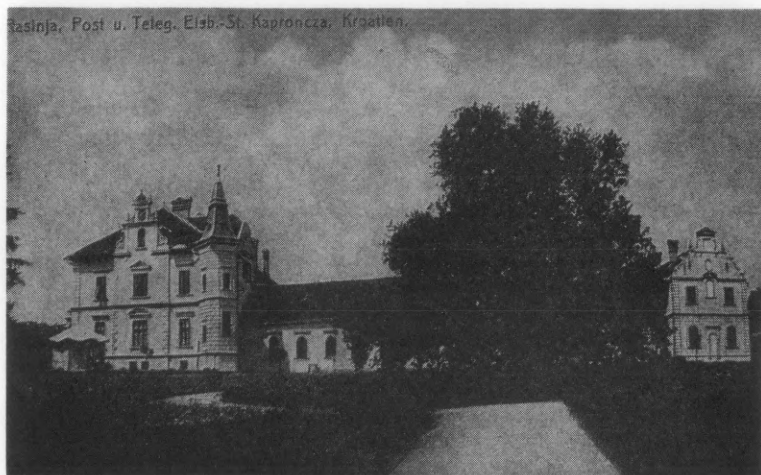
Vrata od kovanog željeza na ulazu u glavnu zgradu dvorca Inkey (crtež: Josip Fluksi)

1976.

Predvorje sa stepeništem u glavnoj zgradi
dvorca Inkey u Rasinji

Barokno-historicistička fasada manje zgra-
de kompleksa dvorca Inkey s karakteristič-
nim načičkanim dimnjacima

Dvorac baruna Inkeya snimljen početkom
ovog stoljeća

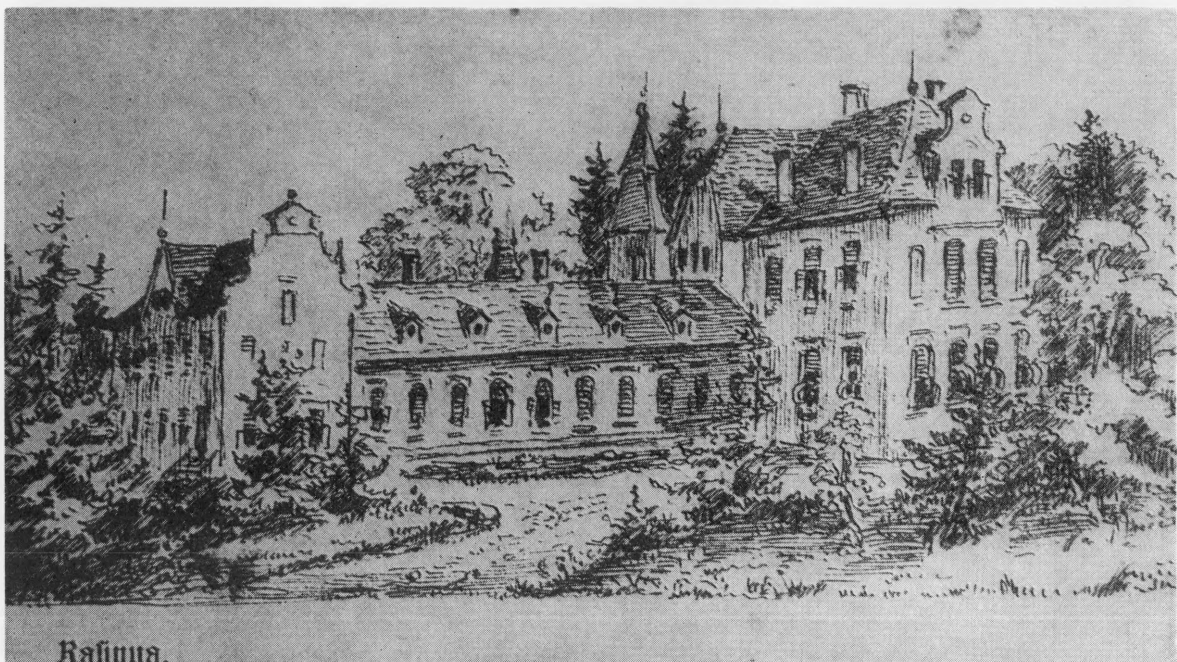
raždin, Ludbreg, Novi Zrin, Legrad itd.). Već nakon pada Opoj-grada, broj žitelja Rasinje bitno se smanjio i raselio, tako da je čak ukinuta i župa, a naselje je crkveno potpalo pod župu u Kuzmincu. Tokom XVI i početkom XVII stoljeća provale Turaka bile su dosta česte. Među ostalim, Rasinja je opustošena od osmanlijskih četa 1574., 1576., 1579., te osobito 1603. godine, »kada su turski Tatari prešli smrznutu Dravu«. ²³ Bila su to teška vremena zastoja cjelokupnog gospodarskog života, što se donekle poboljšalo tek u drugoj polovici XVII stoljeća.

Nešto ranije, koncem XVI stoljeća, rasinjski posjed pređe iz ruku Pekrijevih nasljednika u vlasništvo Tome Bakača Erdödyja. ²⁴ U toku XVII stoljeća izmijenilo se nekoliko vlasnika rasinjskog vlastelinstva, a u to doba započinje najvjerojatnije obnova starih (mahom drvenih) zdanja i utvrđivanje starog rasinjskog grada. Tomo Bakač dao je za miraz imanja u Rasinji i Đelekovcu svojoj kćeri Elizabeti udanoj za baruna Josipa Justa Moscoua, a ova opet svojoj kćeri Ani Elizabeti udanoj za grofa Heriberta Auersperga. ²⁵ Znatno kasnije, u XVIII stoljeću, vlasnicom Rasinje susrećemo Kristinu

Auersperg udanu za grofa Josipa Karla Gaiszruka. Njezin sin Ivan Jakob Gaiszruk založio je Rasinju velikom županu zaladskom Baltazaru Inkeyu 1778. godine za 107000 fl i to na trideset godina uživanja. Tako je Rasinja došla u ruke obitelji Inkey, koji su joj ostali vlasnici sve do 1945. godine. ²⁶

U drugoj polovici XVIII stoljeća Rasinja postaje značajnim trgovištem, pa se i u dokumentima spominje kao oppidum. Naravno, to je zanimljiv podatak da je rasinjski oppidum, a u njegovo ime vlastelinstvo, imao pravo »ius gladii« ili pravo mača. To drugim riječima znači da se u Rasinji moglo odlučivati o životu i smrti podložnika, što su imala samo značajnija trgovišta. Trgovište je također imalo pravo ubiranja malte, i to u Rasinji i Đelekovcu. U to doba je utvrđeni grad dobio već svoje konačne oblike. Bilo je to utvrđenje manjih dimenzija, koje je prema dolini potoka Gliboki gledalo s jednom visokom četverougonom kulom. Građevina je imala nepravilan oblik, a u pozadini su bile još dvije ili tri manje obrambene kule. Na nešto nižem platou u početku su bili zemljani nasipi i drvene pali-

Suvremeni crtež dvorca Inkey s početkom ovog stoljeća

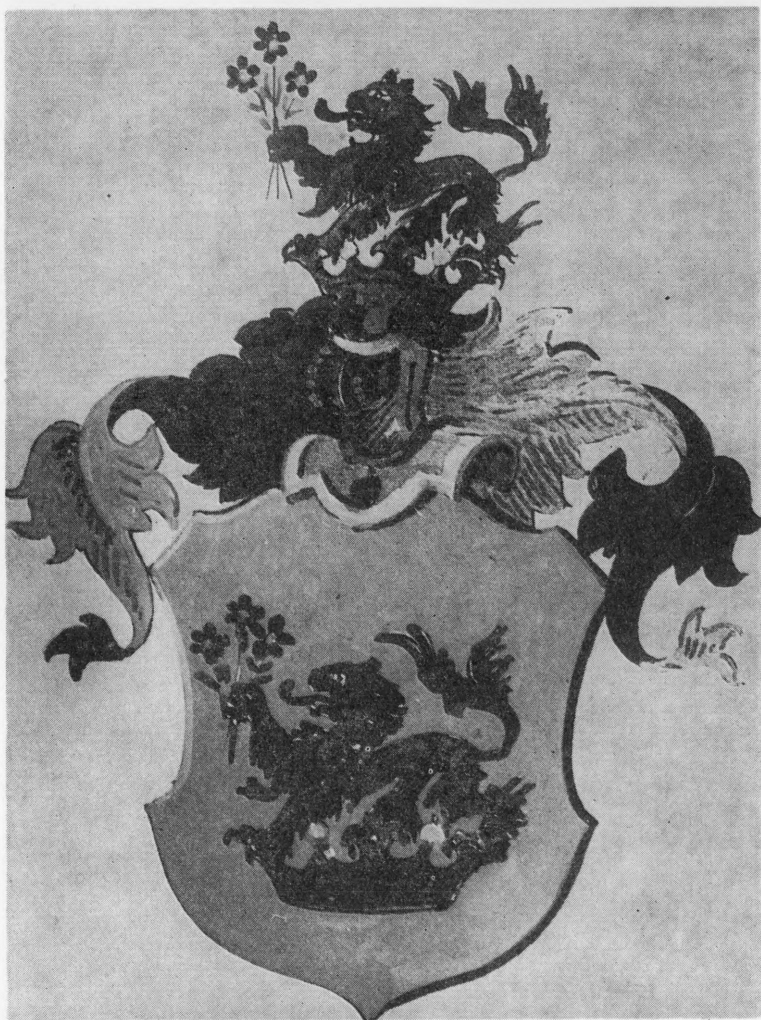
Sadašnji snimak glavne zgrade dvorca Inkey u Rasinji

sade, kao prvi obrambeni red. Međutim, ove palisade ubrzo su izgubile svoju funkciju, te je ostao samo središnji zidani dio utvrđenja. U XIX, a pogotovo u prvih trideset godina našeg stoljeća, građevina je reducirana uglavnom na glavnu četverokatnu kulu i na prostorije uz nju.²⁷ Gospodarske zgrade (majur) bio je već početkom XIX stoljeća na mjestu današnjeg (novog) dvorca, pa je dio osoblja vlastelinstva ovdje i stanovao.

Godine 1808. Mirko Inkey nadoplati Gaiszrukovim nasljednicima još oko 20 000 fl i postane faktični gospodar rasinjskog imanja. Vlastelinstvo je naročito cvalo u doba njegova sina Ferdinanda Inkeya (1829—1890), koji je ujedno bio i podžupan križevačke županije, a 1858. godine oženio se groficom Ludmilom Deym. Oni su opet kupili 1875. godine i dobro Kuzminec, te im

je te godine dodijeljeno i barunstvo.²⁸ Upravo Ferdinand gradi novi dvor (današnji), a razvija i uzorno gospodarstvo. Uz podizanje agrara, osobito je poznat po znamenitoj ergeli konja u Gorici, godine 1860. osniva u Rasinji značajnu tvornicu cigle, a u to doba u Kuzmincu radi i tvornica žeste.²⁹ Ovi privredni objekti propali su najvjerojatnije već koncem prošloga stoljeća.

Nakon preseljenja vlastelinstva u novi dvorac 1885. godine, stari rasinjski grad gubi na svojem značenju, a porušen je i jedan njegov dio. Tu stanuju jedno vrijeme Inkeyevi vinciliri, a onda je u ovom stoljeću i sjedište općinskog ureda i nekih društvenih organizacija. Đuro Szabo 1920. godine piše da u »samom selu stoji četverouglata kula, a do nje zgrada općinskoga ureda. To je ostatak sredovječnoga grada, koji je vrlo

Grb grofovske i barunske obitelji Inkey
(crtež Stjepana Kukeca)

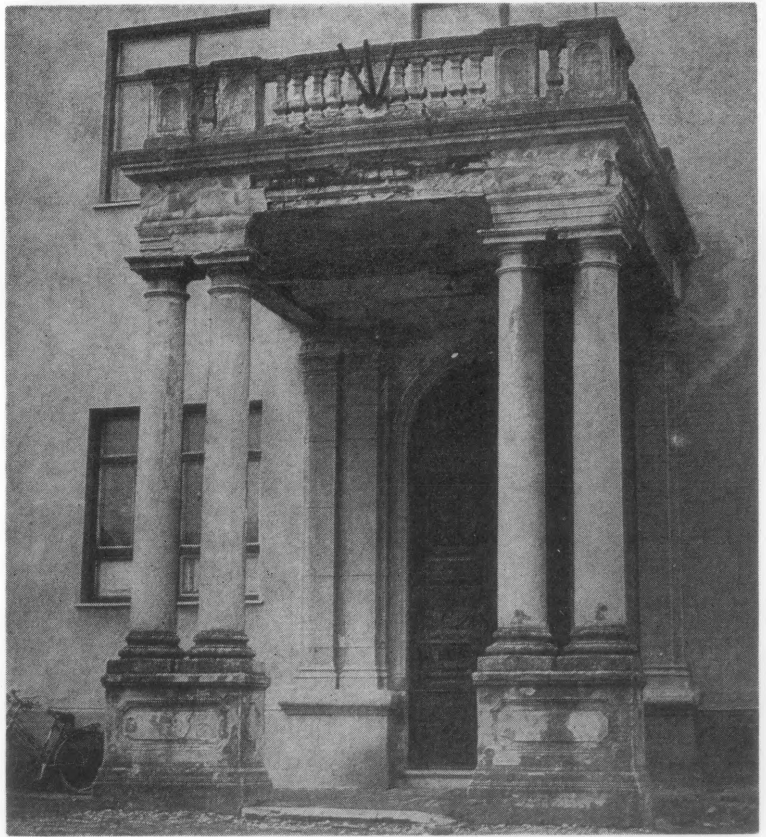
često pregrađivan, pa nam ne kazuje ništa o tom kako je nekad bio opremljen za obranu«. ³⁰

Vrijeme je učinilo svoje, pa su kula i zgrade uz nju dobrano dotrajale. Zato Mirko Inkey odluči da ih proda mještaniu Đuri Takaču 1930. godine koji ih pak uskoro nakon toga sruši i iz dobijenog materijala sagradi obiteljsku kuću na istom mjestu. ³¹ O tome bilježimo i vijest iz rasinjske školske spomenice za godinu 1930/31.: »Do ove godine imala je Rasinja uspomenu na stare dane iz srednjeg vijeka i to jednu kulu vlasništvo mjesnog barona Inkeya, na brežuljku usred sela na jugozapadnoj strani, koju je vlasnik prodao našem mještaniu Đuri Takaču za svotu od oko 90.000 dinara. Takač je građevinu porušio, opeku prodao, a zemljište oko bivše kule obradio. Time je jedna i jedina historička uspomena iz starih vremena u Rasinji nestala. U toj kuli dugo godina bilo je smješteno općinsko poglavarstvo (preselilo u bivšu ku-

ću Turk), a do rušenja kule tu je bio i Jugoslavenski Sokol«. ³²

4. CRKVA SV. KRIŽA — I najznačajniji rasinjski sakralni spomenik, a to je barokna crkva sv. Križa, nijemi je spomenik napačene povijesti ovog mjesta. Zapravo, sakralne građevine također su prošle put izgradnji, rušenja i ponovnih građenja, baš kao i ostala stara rasinjska svjetovna zdanja.

Da je ovaj kraj bio poprilično nastanjen već u XIII i XIV stoljeću, dovoljno dokumentira podatak da se u znamenitom popisu župa zagrebačke biskupije Ivana arcidakona iz 1334. godine na srazmjerno uskom području oko Rasinje spominje čak pet župa, što je inače bila prava rijetkost u to doba. To su bile župe u Rasinji (Ecclesiae sancti Crusis de Razina), Gorici (Ecclesiae sancti Johannis de Hergorchia), Kuzmincu (Ecclesiae sancti Cosmae et Damiani), Zablatju (Ecclesiae sancti Martini de Kopina) i Subotici Podravskoj (Beatae Margarethae

**Klasicistički ulaz u dvorac Inkey u Rasinji
(sadašnji snimak)**

de Sabaria).³³ Crkva svete Marije u Rasinji spominje se još i u poznatom popisu župa iz 1501. godine.³⁴

S obzirom da je, što u župi što na vlastelinskom dvoru, 1501. godine bilo u Rasinji čak sedam svećenika i kapelana, očito da je crkva ovdje imala velik utjecaj, te da je i crkva Blažene Djevice Marije morala biti ne drvena već zidana građevina. Bila je po svemu sudeći građena u gotičkom slogu svojeg vremena. Međutim, prigodom poznatog Sulejmanovog pustošenja Rasinjom 1532. godine, »crkva Blažene Djevice Marije bude razorena zauvijek. Tada propade i župa Rasinja sv. Križa, pa i župa sv. Margarete u Subotici i sv. Ivana u Gorici.«³⁵ Stradala je i druga rasinjska crkva, sv. Križa, a od nje je ostalo jedino gotičko svetište. Temelji ovog svetišta mogu se i danas vidjeti podno barokne crkve sv. Križa, između lađe i sakristije (vidi priloženu fotografiju). To bi uglavnom bilo sve što je ostalo od ove stare gotičke sakralne građevine, na čijim te-

meljima je tek u XVIII stoljeću sazidana današnja barokna rasinjska crkva.

Uništene župe prestale su djelovati, a Rasinja je priključena župi u Kuzmincu, koja se jedino održala tada u tom kraju. Rasinjska župa obnovljena je ponovno tek u marijaterezijansko doba, 1789. godine. Nakon usporedno s akcijom obnavljanja župe, vodila se i izgradnja nove crkve sv. Križa, sada naravno u baroknom slogu XVIII stoljeća. Tako je 1790. godine izgrađena današnja rasinjska župna crkva.³⁶ Sadašnji župni dvor također je vrijedna stara građevina, izgrađena već 1811., a proširena 1878. godine.³⁷

Crkva sv. Križa pripada bez sumnje među vrijedne barokne sakralne građevine u ovom dijelu Podravine, ali nema nekih povijesnih i arhitektonskih posebnosti koje bi je stavale među značajnije spomenike hrvatske kulture. Od svoje izgradnje 1790. godine, crkva je do danas doživjela nekoliko dogradnji i obnova. Građevina je popravljana

koncem prošlog stoljeća, a 1898. godine nabavljene su orgulje. Godine 1937. obavljani su značajni radovi na unutrašnjem uređenju, a najznačajnija adaptacija obavljena je od 1972. do 1975. godine, kojim radovima je crkva zapravo spašena od rušenja. Zdanju je gotovo u cijelosti vraćen nekadašnji izgled, pa je čak srušeno stepenište i posebni kor nad oltarom, koji su za potrebe članova svoje obitelji dozidali iznad sakristije grofovi Inkey.

Crkva sv. Križa je jednobrodna građevina posve ujednačenog arhitektonskog izgleda, jer je u cijelosti izgrađena najednom i u baroknom slogu. Na glavnom oltaru nalazi se križ, koji je ovamo donijet s mjesnog groblja. Sa strane od glavnog oltara vrijedni su kipovi sv. Nikole Tavelića i bl. Marka Križevčana. Tu su i kipovi Srca Marijinog i Srca Isusovog, koji su najvjerojatnije djelo istog majstora. Slično kao i inventar glavnog oltara, niti pobočni oltari nemaju neku posebnu povijesnu vrijednost (lijevo je pobočni oltar sv. Barbare, a desno sv. Stjepana Prvomučenika). Dok su oltarski kipovi starijeg datuma, zidne slikarije u obliku medaljona na stropu crkve kao da se uklapaju u ovu baroknu cjelinu, a nacrtani su tek 1937. godine (Barčanec). Zapravo, ostala su tri medaljona (sv. Jelena, sv. Jeronim i bl. Gracije), dok su dva već izbrisana zubom vremena (krovišna bolta je prokišnjavala).

U svakom slučaju, za našu cjelokupnu kulturu velika je šteta što su dvije stare (najvjerojatnije gotičke, a možda i romaničke?!) rasinjske crkve stradale u ratovima s Turcima u XVI stoljeću. Da su kojim slučajem ostale pošteđene, bile bi danas prvorazredni spomenici kulture.

5. DVORAC INKEY — Ono što danas mami u Rasinju, u uzgajani šumarak uz poznate rasinjske ribnjake, jeste dvorac plemićke obitelji Inkey, koji je ovdje sazidan u drugoj polovici prošloga stoljeća. Dvorac miješanog stila nalazi se na prvim obroncima kalničkog prigorja, upravo na mjestu gdje potok Gliboki ulazi u plodnu pridravsku nizinu. Cijeli povijesno-spomenički kompleks zahvaća dvadesetak hektara površine, od groblja obitelji Inkey, pa preko crkve sv. Križa, glavne zgrade dvorca, do male vlastelinske zgrade i brojnih majurskih gospodarskih zgrada (od kojih je dobar dio do danas srušen).

Tornjići dvorca naziru se s »podravske magistrale«, od koje su također asfaltnom cestom odvojeni svega oko dva kilometra. Iako je cjelokupni kompleks do danas do-

brano devastiran, velika je sreća za objekte i park što je u zadnjih tridesetak godina nađena određena namjena za njihovo korištenje, tako da su zgrade ipak donekle održavane i obnavljane. Pa, pođimo u posjet Inkeyevim dvorcima, onakvima kakvi danas jesu.

Središnja zgrada, u kojoj se nalazi rasinjska Osnovna škola, srazmjerno je dobro očuvana, ali bez ijednog predmeta nekadašnjeg starinskog namještaja. To je jednokatna zgrada gotovo pravilnog pravokutnog izgleda. Očito je da je rađena u jednom mahu, jer su svi dijelovi skladni i međusobno se upotpunjavaju. Mlađe je najvjerojatnije jedino veliko stepenište i prostrana terasa, koja se stere na sjevernoj strani objekta.³⁸ U doba adaptacije zgrade za potrebe Osnovne škole nažalost je južno pročelje potpuno modernizirano, a stavljeni su i veliki suvremeni prozori, što u velikoj mjeri narušava arhitektonsku cjelinu. To je velika šteta, jer »ipak ponajviše se isticalo ulazno pročelje, ukrašeno širokom skalom plastično dekorativnih elemenata — vijenci, rustike, niše, atike, polustupovi — a alatnom i trbušasto izbočenim rešetkama od kovanog željeza na prizemnim prozorima«.³⁹

No, ipak je i mnogo toga ostalo u ovom objektu koji odiše historicizmom, kao i cjelokupni rasinjski spomenički kompleks. Tu je, prije svega, očuvani klasicistički ulaz s upravo impozantnim okruglim stupovima i zanimljivim zabatima. Ulaz u zgradu rese velika dvokrilna vrata od kovanog željeza, čije bogatstvo ornamentike zadivljuje posjetitelja. Istočna fasada dobro je očuvana. Tu se nalaze i dvije četverokatne kule s tornjićima na vrhu, a fasada s karakterističnim izduženim prozorima podsjeća na historicizam prošloga stoljeća. Dobro je očuvana i zapadna fasada, a krov rese načičkani bravurozno izvedeni dimnjaci s bezbrojnim tornjićima i kapama. Unutrašnjost ove glavne zgrade ne pruža danas ni dio nekadašnjih estetskih užitaka. Objekt je iznutra vrlo trošan, tako da u pojedinim razredima pada žbuka sa stropa (!), a nije očuvan niti jedan predmet nekadašnjeg inventara. Ipak, od nekadašnjeg sjaja tu su još stare stepenice do prvog kata, uokvirene karakterističnom ogradom od kovana željeza, koja je besprijekorno izvedena usprkos mnoštvu raznih detalja i ukrasa. Pod je sastavljen od vrlo vješto izrađenog kamenog mozaika, a na stropu iznad stepeništa ističe se klasicistički smještena štukatura s jednom velikom rozetom u sredini.

U namjoj vlastelinskoj zgradi danas se nalaze neki stanovi, zatim Mjesni ured i Zdravstvena stanica Rasinja, pa je unutraš-

njost u cijelosti pregrađivana i u drugačijoj namjeni nego ranije. U najvećoj mjeri devastirani su i prozori. Istočna i zapadna fasada, koja podsjeća i na barok i historizam, odlično su očuvane i vrlo su osebnog građane. Ova manja zgrada je osobito bogata izvanrednim kreacijama malih tornjića na dimnjacima. U susjedstvu nalaze se i neke oronule gospodarske zgrade (veći dio je srušen), a cijeli kompleks uokviruje park s egzotičnim i domaćim raslinjem. Nažalost, park se slabo održavao, tako da danas ne pruža niti približno onaj užitak i mir kao nekada. Tu, u blizini glavne zgrade prema Glibokom, nalazi se i vlastelinsko jezero, gdje su nekad »plovili labudi«. Idila prošlih dana očito je nestala, pa ovo jezero danas koristi ribnjicarstvo rasinjskog »Amura«, a na njega se nadovezuje još nekoliko ribnjaka. Od jezera u pravcu crkve sv. Križa dobro je očuvana stara ledana s prostranim boltanim podrumom ispod brijege.⁴⁰ Rasinjski dvorac je danas zakonom zaštićeni spomenik kulture i to druge kategorije.

Pokušajmo sada na čas zaviriti i u njedra povijesti ovih objekata. Očito je na ovoj inače povijesnoj lokaciji u blizini crkve sv. Križa, obitelj Inkey još od ranije, dakle od početka prošlog stoljeća, imala dio svojih gospodarskih zgrada. Zapravo, još niti danas nije posve jasno da li je cjelokupni kompleks dvorca (misli se na obje današnje i jednu srušenu zgradu) građen odjednom. Naime, Belošević navodi da je »vlastelinski dvor bio prizemna zgrada, kojoj je Ferdinand Inkey dao prizidati lijepi jednokatni dvorac«. ⁴¹ Ako pogledamo stari crtež, pa i fotografije starog Inkeyevog dvorca, onda zapažamo da je između današnje velike i male zgrade postojala zaista jedna izdužena prizemnica, koja je ova dva objekta spajala. Kasnije, najvjerojatnije koncem prošlog stoljeća, ta je srednja prizemna zgrada srušena, a ostale su ove dvije, koje još i danas postoje.

Po svemu sudeći, ta prizemnica je starija od objekata, koji su s južne i sjeverne strane prizidane k njoj. Kada je prizemnica sagrađena, ne može se točno ustanoviti, ali sasvim sigurno prije 1850. godine. U Liber memorabilium rasinjske župe nalazimo provjerenu suvremenu vijest da je 1883. »započeo Ferdinand baron Inkey Pallenski svoj kaštel zidati, koji je glede zidanja godine 1885. dogotovljen bio«. ⁴² Taj je kaštel (dvorac) Inkey prizidao k ranije postojećoj prizemnici, pa se u njega uselila grofova obitelj. Paralelno s gradnjom dvorca započelo je i uređivanje parka i okoliša. Velik dio materijala Inkey je dao brojnim seljačkim

kolima dovesti s ruševina Opoj-grada, pa su one otada izgubile u svojim temeljima. I dio rasinjskih starih kuća sazidan je od tog materijala.

Nakon poduzetnog Ferdinanda i njegove supruge Ludmile rođene Deym, počinje polagani zalaz obitelji Inkey, kako na gospodarskom tako i društveno-političkom planu. Imanje je preuzeo sin Mirko Inkey, koji nije bio tako brižan gospodar kao njegov otac, pa je čak i vrlo rijetko svraćao u Rasinju živući po mondenim središtima tadašnje Evrope. On je 1924. godine oženio Franjicu Butera Vicentini, a s njom je imao kćer Ludmilu (Lili) i sina Mirka.⁴³ Velike raspukline u carstvu Inkeya javile su se nakon ukidanja feudalizma 1893. godine, kada je bilo jasno da se ovakav veliki posjed neće moći dugo održati i da će morati doći do podjele zemlje korisnicima. Tako je već u prvim godinama ovog stoljeća započela rasprodaja majura i zemljišta područnim seljacima u Imbrindvoru, Ferdinandovdvoru, Ludmilindvoru, Gizelindvoru, Đelekovcu, Prkosu, Gorici i Grbaševcu. Ergele na majurima u Gorici i Ludmilindvoru su gotovo prestale postojati, a stari sjaj barunske porodice počeo naglo tamnjeti. Još snažniji udarac zadala je agrarna reforma provedena u prvim godinama nakon prvog svjetskog rata. Od nekadašnjeg ogromnog vlastelinstva, Mirku Inkeyu ostali su dijelovi vinograda, nešto okolnih šuma, te maksimum oranica.

U naprednom komunističkom pokretu između dva rata Rasinja je igrala značajnu pozitivnu ulogu, a osobito velik doprinos dala je u narodnoj revoluciji. U tim prijelomnim događajima značajno mjesto zauzima upravo i dvorac Inkey. Rasinja je, naime, u ratnim godinama bila više slobodna nego u vlasti okupatora i domaćih izdajnika. Zanimljivo je spomenuti da su i članovi obitelji Inkey potpomagali na posredni način partizane, ali su ipak u siječnju 1945. godine emigrirali iz naše zemlje. U dvorcu su u više navrata boravili partizani, a pogotovo borci brigade »Braća Radić«. O jednom važnom događaju iz tog doba govori i spomen-ploča, koja je nakon rata podignuta na glavnom objektu: »U ovoj kući formiran je 24. siječnja 1944. godine X korpus zagrebački«.

I tako je, eto, završila naša šetnja starim rasinjskim zdanjima. Napomenimo još da je u Inkeyevom dvorcu nakon rata bila Seljačka radna zadruga i da je adaptacija za školske potrebe započela 16. srpnja 1959., a nastava se mogla održavati od travnja 1959. godine.⁴⁴ Naravno, u Rasinji ima još

starih objekata, usprkos nabujaloj suvremenoj stambenoj i društvenoj izgradnji. Nije nam bila namjera da o svima pišemo (iako bismo možda o staroj školi to trebali učiniti⁴⁵). Ovo je tek bio usputni vremeplov, samo dio skice za eventualnu buduću monografiju Rasinje, koju ovo povijesno i revolucionarno mjesto i te kako zaslužuje.

Bilješke ispod teksta

¹ Baltazar Adam Krčelić: *Annuae ili historija, JAZU, Zagreb 1952.*, str. 136.

² Stjepan Belošević: *Zupanija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin, Zagreb 1926.*, str. 131, 132.

³ Popisi stanovništva za navedene godine, Zavod za statistiku SRH, Zagreb; Dragutin Feletar: *Podravina, Koprivnica 1973.*, str. 303, 304. U toj monografiji opširnije o kretanju broja stanovnika ovog dijela Podravine.

⁴ Više o znamenitom Gjuri (Juraju) Husu u članku Slavko Löwy: *Putopis Rasinjčana Gjure Husa, Podravske novine, Koprivnica, 12. i 19. srpnja 1930.*

⁵ Opširnije o Palmoviću u radu Branko Vodnik: *Andrija Palmović, biografska studija, Savremenik, Zagreb, brojevi za travanj i svibanj 1907. godine. Palmović je rođen u Rasinji 27. studenog 1847., a umro je u Zagrebu 10. veljače 1882.*

⁶ Visitationes archidiaconatus Camarcha XV/1841. prijepis u HAV. Inače, u Spomenici Osnovne škole Rasinja piše i slijedeće: »Koliko se doznati može, ustrojena je u Rasinji škola godine 1826. Stajala je pod nadzorom nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu, bio joj je prvim učiteljem Lovro Kolonić, pa Gjuro Bučar, a bila su tada samo dva razreda«. Ova spomenica pisana je mnogo godina nakon osnutka škole, pa je suvremeni podatak iz kanonskih vizitacija pouzdaniji.

⁷ I sam vrh brežuljka Budima ima oblik nepravilna trokuta, pa su srednjovjekovni građevinari poštivali ove prirodne prilike.

⁸ Kao i drugdje, oko ovakvih utvrđenja kolaju među narodom razne legende, koje su osobito vezane uz postojanje podzemnih hodnika. Stariji Rasinjčani pričaju o dubokom rovu na Budimu (bunar?), koji je imao podzemnu vezu sa starim gradom Rasinja, pa čak i s novim Inkeyevim dvorcem. Naravno, postojanje hodnika nije dokazano, te je to najvjerojatnije samo narodna legenda.

⁹ Prema podatku prof. Sonje Kolar, kustosa Muzeja grada Koprivnice. Prilikom ovogodišnje posjete Budimu, Josip Fluksi, kustos MGK, ponio je s brežuljka sa sobom pregršt srednjovjekovne keramike i drugih artefakata za muzejsku zbirku.

¹⁰ Brdarić smatra da je Prodan bio iz Prodavića (Virje). te da je upravo po njemu ovo značajno mjesto dobilo svoje ime. Franjo Brdarić: *Povijest župe Rasinja, rukopis, Spomenica župe Rasinja, str. 73.*

¹¹ Gjuro Szabo: *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920.*, str. 91, 92; Dr Rudolf Horvat: *Dvije crtice iz povijesti Rasinje, Podravske novine, Koprivnica, 22. ožujka 1930.*; Dragutin Feletar: *Povijesnica stare Rasinje, Glas Podravine, 19. i 26. veljače, te 5. ožujka 1971.*

¹² Kasniji potomci ove loze su znameniti Bočkaji i Apajfijevci.

¹³ Franjo Brdarić: *Arhidiaconat komarnički (1334–1934), u knjizi Mlaža Madera: Časti i dobru zavičaja, Zagreb 1936.*, str. 335.

¹⁴ Jasno je da se u povijesti stare Rasinje Templari više ne spominju, jer je ovaj crkveni red dokinut 1312. godine. Csanky (Körösmege, p. 12) spominje osobito u to doba posjed Goricu, kao istoiмену utvrdu (danas selo Gorica, utvrde odavno nema). Herborthya, Hergochia ili Herbortova Rasinja spominje se već 1248. godine (Codex diplomaticus, IV, p. 352). Tu je 1334. bilo i sjedište župe (Ecclesiae sancti Johannis de Hergochia), a iz Gorice su podrijetlom i dva mačvanska bana (Nikola Oskar 1335., te Dominik od 1341. do 1352.). Kao prvi vlasnici Gorice spominju se plemići Oslov već 1225. godine (Tkalčić: *Monumenta...*, I, p. 53). Župa je propala u XVI stoljeću u doba okršaja s Turcima.

¹⁵ Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 75.

¹⁶ U to doba, dakle početkom XVI stoljeća, rasijsko imanje dijelilo se na dva dijela. Rasijski dio na čelu s jednom lozom Bočkaja obuhvaća Rasinju, Đelekovac i dio Selnice, a Kuzminec, Grbaševac, Antolovec, Zablattie, Torčec, Koledinec i dio Cenkovca čine kuzminečki dio

(kuzminski Bočkaji su uspjeli držati ovaj dio čak do 1660. godine). Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 76.

¹⁷ Horvat, o. c., str. 3. Zanimljiva je i Istvanffyeva vijest da je Krsto Frankopan 1527. godine razorio Pekrijevu Rasinju, ali ne i Opoj-grad.

¹⁸ Horvat, o. c., str. 3.

¹⁹ Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 76.

²⁰ Podatak iz Spomenice župe Rasinja.

²¹ Prema izjavi sestara Takač iz Rasinje.

²² Slavko Löwy: *Historijska šetnja srednjom Podravinom, Podravske novine, Koprivnica, 5. travnja 1930.*, str. 2, 3.

²³ Brdarić, o. c., str. 345, 346. Poznato je da su Turci 1552. godine osvojili Viroviticu, a 1600. i Veliku Kranju u jugozapadnoj Mađarskoj, pa je granica tekla Dravom i Murom, a Osmanlije su se posve približili i Rasinji. Tomislav Đurić — Dragutin Feletar: *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Cakovec 1971.*, str. 110, 111.

²⁴ Tomo Bakač je pobjednik nad Turcima kod Siska 1593. godine, a u toj znamenitoj bici borili su se i Bakacševci banderijalci iz Rasinje i Đelekovca. Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 77.

²⁵ Zanimljivo je spomenuti da je upravo Ana Elizabeta Auersperg-Moscou 1660. godine potpisala Đelekovčanima libertinat, čime su oni postali slobodnjaci, što je imalo velikog odraza na kasniji povijesni razvoj mjesta. Kao obveza jedino im je ostalo uzdržavanje kaštela u Đelekovcu. Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 77.

²⁶ Brdarić, o. c., str. 346. Zanimljivo je da Szabo (o. c., str. 92) i Belošević (o. c., str. 132) navode da je Baltazar Inkey zakupio Rasinju i Goricu već 1746., a ne 1778. godine, kako to veli Brdarić. Međutim, ako se usporede ostali podaci o obitelji Gaiszruk, najvjerojatnije je točnija ova druga godina.

²⁷ Opis prema sačuvanim crtežima i fotografijama. Vidi objavljene slikovne priloge.

²⁸ Belošević, o. c., str. 132.

²⁹ Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 79. U spomenici piše da su se uslugama ciglane u Rasinji koristili čak i Koprivničani, te Legradani. Na ergeli u Gorici osobito su se uzgajali konji lake pasmine.

³⁰ Szabo, o. c., str. 93.

³¹ Obitelj Takač bila je vrlo napredne, komunističke, orijentacije, pa su njezini članovi imali stalne sukobe sa starojugoslavenskim režimom. Cijela obitelj sudjelovala je u naprednom pokretu i narodnoj revoluciji. Kuća koju je Takač dovršio 1932. godine danas također više ne postoji.

³² Spomenica osnovne škole Rasinja.

³³ Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 73.

³⁴ Brdarić, o. c., str. 345.

³⁵ Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 76, 77.

³⁶ Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji, Zagreb 1975., str. 93.

³⁷ Spomenica župe Rasinja, o. c., str. 81.

³⁸ Na tom dijelu je, nažalost, dozidan jedan dio kao sanitarni čvor za potrebe školske djece. Taj dio s ravnim betonskim krovom potpuno odudara od cjeline i narušava je.

³⁹ Dvorci i kurije sjeverne Hrvatske, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb 1970., str. 83.

⁴⁰ Neki pogrešno misle da je tu početak nekog podzemnog hodnika.

⁴¹ Belošević, o. c., str. 133.

⁴² Suvremeni zapis iz spomenice župe Rasinja.

⁴³ Belošević, o. c., str. 133.

⁴⁴ Prema podatku iz Spomenice Osnovne škole Rasinja.

⁴⁵ Kad je riječ o staroj školskoj zgradi, valja navesti da se nastava do 1857. godine održavala u jednoj staroj seoskoj kući pokritoj slamom. Ova zgrada je spomenute godine izgorjela, pa su stanovnici Rasinje, Subotice, Cvetkova i Bolfana tada izgradili, uz pomoć grofa Inkeva, novu zgradu za potrebe škole. To je prizemnica u središtu mjesta, koja još i danas postoji, a tada je imala jednu učionicu, te dvije sobe i kuhinju za učitelja. Godine 1894. školom polazi 138 učenika, a zove se Pučka dječja škola. Od 1877. do 1958. godine boravile su u Rasinji časne sestre, koje su imale značajan utjecaj na razvoj starog školstva u mjestu. Godine 1928. građevinski poduzetnik Ignac Weinrobe obavio je značajan pregradnju školske zgrade, a ona tada prerasta u Višu građansku pučku školu. Od 1. rujna 1934. godine škola je proširena na dva odjeljenja. Iz kanonskih vizitacija od 26. svibnja 1935. (Viz. arh. Komar., VII) doznajemo da su tada ovdje djelovale čak četiri škole: u Rasinji je bila Državna osnovna dječja škola i Državna osnovna djevojačka škola, a u Bolfanu i Velikom Pogancu djelovale su pravoslavne škole. U doba rata je u Rasinji (nakon Kotarske konferencije AFŽ održane ovdje 6. siječnja 1944.) otpočeo veljače 1944. godine partizanski učiteljski tečaj, a nakon rata održavani su i brojni analfabetski tečajevi. Od školske godine 1956/57. u Rasinji se odvija osmorazredna nastava.